

Ненад Р. Стојковић
ОШ „Јован Јовановић Змај”
Свилајнац

УДК 371.383:792.091
371.3::821-93

ДРАМАТИЗАЦИЈА И ЛУТКАРСТВО У НАСТАВИ И ВАННАСТАВНИМ АКТИВНОСТИМА КАО ЕЛЕМЕНТ ВАСПИТНОГ УТИЦАЈА НА УЧЕНИКЕ У МЛАЂИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ¹

Апстракт: У раду се представљају могућности драматизација и луткарских представа као облика наставних и ваннаставних активности којима се могу подстицати васпитни утицаји на ученике млађих разреда основне школе у домену развоја њиховог социјално пожељног понашања. Савремена настава књижевности заснована је на иманентном проучавању књижевних дела, а методичко поступање наставника одређено је специфичностима и вредностима самог уметничког текста. Примењујући драматизацију и луткарство као један од облика наставних (ваннаставних) активности, активирају се бројне могућности самог текста и његовог васпитног деловања на ученике. Са аспекта развоја социјално пожељног понашања ученика, у раду се показује како драмски метод може бити ефикасно коришћен за свеобухватни развој њиховог самопоуздања и позитивног самоконцепта (ризика пред другом децом), имагинације, емпатије, толеранције, кооперативности, креативности у решавању проблема, хумора, изражавања емоција, релаксације, самоконтроле и самодисциплине, поверења, социјалне свесности, изграђивања вредности и ставова и естетских вредности.

Кључне речи: драматизација и луткарство, наставне и ваннаставне активности, васпитни утицаји, ученик, млађи разреди основне школе.

УВОД

Савремена настава се креће у тзв. *дидактичком четвороуљу*: ученик–наставник–настава–наставни садржај, где наставни садржај, према конкретном ученику, обликује ток наставних активности. Савремена настава књижевно дело посматра „као естетски феномен који изграђује литерарни

¹ Рад је настао у оквиру израде докторске дисертације *Васпитни утицаји књижевности за децу на развој социјално пожељног понашања ученика млађих разреда основне школе*, одбрањене 02.06.2015. године на Факултету педагошких наука Универзитета у Крагујевцу пред комисијом: проф. др Виолета Јовановић, проф. др Емина Копас Вукашиновић и проф. др Зона Мркаљ.

укус и сензибилитет ученика, оплемењује их, образује и васпитава” (Милинковић, Стакић 2012: 329). Насупрот традиционалној, савремена настава је усмерена *иманентном* проучавању књижевног дела чије је основно полазиште књижевни текст. Уметничке вредности и специфична структура конкретног текста одређује *методичко истраживање* које омогућава да се открију све вредности текста (сазнајне, естетске, моралне). Циљ наставне интерпретације је „да проникне у уметнички смисао дела, да открије његове аутономне законитости, да реконструише и рекреира стваралачки процес, а задатак да пробуди ученикову естетску доживљајност у којој су испреплетани елементи емоционалног и рационалног, да развија његове књижевно-посматрачке способности и критички дух и да обликује књижевни укус” (Марковић 2008: 501). Методички поступци не могу бити издвојени и сепаратно примењивани јер тако „распарчавају” књижевно дело и разарају његов јединствен естетски утисак, што је био случај у традиционалној настави (у традиционалној настави се строго поштује формално-методска структура часа: мотивисање за читање, изражајно читање, сређивање утисака, итд.).

Савремена настава примењује поступке који су у складу са васпитно-образовним циљевима и конкретним делом, то је *истраживачки* и *стваралачки* процес који покреће *уметнички свет* књижевног дела. Модерна настава књижевности „афирмише стваралачку наставу књижевности у којој књижевно дело остварује своју васпитно-образовну функцију на тај начин што се ученик на часовима књижевности учи да доживљава, осећа, запажа, емотивно и фантазијски реагује, анализира, закључује, истражује, критички процењује, машта, односно открива смисао књижевног дела” (Милинковић, Стакић 2012: 330). Дело ће остварити своју васпитно-образовну функцију ако га ученик разуме, прихвати и доживи. У том смислу је незаобилазна и улога учитеља. Он мора бити „стваралачки подстицајан за своје ученике, односно мора имати осећај и способност да пронађе најбољи и најефикаснији начин којим ће покренути креативност и стваралаштво својих ученика, али пре свега он мора бити методички креативан, односно спретан да методичка сазнања о настави књижевности стваралачки примени кроз нове приступе и методе, нова средства, па и нове садржаје” (Марковић 2008: 500).

Васпитна димензија књижевног текста са становишта развоја социјално пожељног понашања ученика има смисла ако није сама по себи једини циљ, „већ само једна димензија лепог, дакле, ако је посматрамо у функцији естетског и поетике” (Милинковић, Стакић 2012: 331). Идејност књижевног дела је оправдана ако је креативно подстицајна, развојна, естетизована и хумана.

ДРАМАТИЗАЦИЈА И ЛУТКАРСТВО У НАСТАВИ
И ВАННАСТАВНИМ АКТИВНОСТИМА

Наставне и ваннаставне активности, које су и у овом раду апострофиране као важне, попут драматизације и луткарства, могу бити веома интересантне деци. Оне заокупљају њихову пажњу, усмеравају их на активност, негују сарадничке односе између деце, пожртвованост, саосећајност, помажу у решавању различитих проблема, а са друге стране веома ефикасно доприносе развоју социјално пожељног понашања деце. Исто тако, креативна драма ослобађа децу потребе постојања „тачних и погрешних” одговора. Омогућава им да кроз игру, која је њима најближа, персонификују бића, предмете и појаве које их окружују на начин који је деци најближи. Тако она постаје „алат за искуствено, активно и садржајно учење деце обликован у интересантну и подстицајну форму. Драма је пракса за живот” (Бојовић 2008: 12).

Драма је књижевно дело које се ствара да би се изводило на сцени. Основни носилац радње у драмском тексту је *драмски лик*. Њега покрећу „на делање унутрашњи пориви и чине одлучним у остваривању својих намера, те се код њега посебно испољава снажна воља, због чега се драмски род често означава као ’поезија воље’” (Илић 2006: 429). Драмски лик својом упечатљивошћу и динамиком снажно делује на развој моралне компоненте личности гледалаца, нуди моделе, примере и понашања која деца лако упијају, са којима се снажно поистовећују. Осим оригиналног драмског текста који се с том намером ствара, и други књижевни текстови (бајке, басне, приче, песме...) поступком *драматизације* могу се претворити у драмски текст. „Успелом драматизацијом се може сматрати она која вештим коришћењем свих техничких могућности позоришног језика неупадљиво следи токове оригиналног текста и успева да истакне основну пишчеву замисао” (*Речник књижевних термина* 1985: 135). Душица Бојовић истиче да је драма у васпитању успешна као едукативни алат зато што „деца уче да ходају и говоре првенствено кроз имитацију. Своју личну историју и групни идентитет граде на основу породичних прича и албума. Деца интегришу информације са подацима из осталих извора у свом окружењу, формирајући свој идентитет кроз активности сличне драмским играма” (Бојовић 2008: 11). Дакле, драма и драмске активности и игре су јако блиске деци. „Систем драмских игара пружа значајне могућности за развој стваралачких способности у васпитању и образовању детета. Близак је детету јер у себи има све елементе дечије игре, а богатство његових садржаја и форми представља многоструке разлоге због којих му се дете увек радо враћа, ако је једном упознало дражи бављења тим играма” (Бокшан-Танурџић 2001: 11). Са аспекта наше теме и развоја социјално пожељног понашања ученика, драмски метод може се

ефикасно користити за свеобухватни развој следећих елемената: самопоуздања и позитивног самоконцепта (ризика пред другом децом), имагинације, емпатије, толеранције, кооперативности, креативности у решавању проблема, хумора, изражавања емоција, релаксације, самоконтроле и самодисциплине, поверења, социјалне свесности, изграђивања вредности и ставова и естетских вредности.

Такође, још једна значајна предност драмских активности јесте суштинска корелација међу предметима: *Српски језик* (књижевни текст), *Ликовна култура* (сцена, костими), *Музичка култура* (музика), *Физичко васпитање* (игра и покрет), итд.

Има много примера међу поетским и прозним текстовима који се лако могу прилагодити драматизацији и сценском извођењу. Примери таквих текстова који су и у наставном програму, али и у слободном избору, постоје. Ево неких од њих: „Коза и јарићи”, српска народна прича; „Седам прUTOва”, српска народна приповетка; „Лија и ждрал”, руска народна басна; „Лав и миш”, Ж. Лафонтен; „Два јарца”, Д. Обрадовић; „Два јарца”, Д. Трифуновић; „Петлић-злаћани фесић”, руска народна бајка; „Мачка и миш”, Д. Радовић; „Ципеле”, Д. Радовић; „Слика и прилика”, Д. Радовић; „Сатови”, Д. Радовић; „Лисица и гавран”, српска народна басна; „Два друга”, Л. Н. Толстој; „Веверица и вук”, Л. Н. Толстој; „Маче”, М. Павлик (превод са чешког Живомир Јоковић); „Изгубљена кућица”, Ј. Чунчић; „Несрећна Кафина”, Ј. Ј. Змај; „Чик, да погодите због чега су се посађала два златна брата”, Д. Ерић и многи други. Ту се могу прикључити и многи текстови који нису књижевни, као на пример: „Математички задаци”, Нада Богади; „У друштву и нула нешто значи”, Мирко Дејић.

Дакле, лутка и луткарство могу се користити за корелацију са другим наставним предметима и областима, затим за разрешавање неких васпитних проблема и сукоба деце итд. Све умногоме зависи од креативности и пријемчивости самог учитеља.

Луткарство, као специфична уметност, у тесној је вези са драмом и позориштем. То је „уметност позоришта коју одликује и разликује од ‘живог’ позоришта чињеница да је глумац замењен луткарком, блиско удруженим са лутком” (Миловановић 2003: 10). Дакле, лутка је диференцијална карактеристика луткарског позоришта.

Лутка је предмет са којим се деца срећу од најранијег детињства, готово од рођења. Лутка је играчка, активност, човек у малом, личност и карактер, машта, игра и другарство, пријатељ који никада не напушта, преносилац осећања, средство лаке комуникације, срећа и богатство. Она је најлепша усмелена на детињство, средство које може да служи за игру, забаву, учење и декорацију, али и *инструмент* луткаревог изражавања. Деца верују луткама, као да се ради о стварном бићу, поверавају своје тајне, страхове, причају своје доживљаје, речју – све.

Многи писци, научници, интелектуалци дали су свој суд о луткама. Наш писац Драган Лукић у причи „Лутка без главе” овако овековечује лутку:

Пред кућом, на улици седи девојчица и држи лутку без главе. Док људи пролазе, она разговара са лутком.

Један чика застаде па јој рече:

- Како можеш да разговараш са лутком која није жива?
- Она је жива – брзо одговори девојчица.
- Како је жива кад нема главу?
- Има главу – одврати девојчица.
- Нема главу – рече чика љутито!
- Има...
- Нема...
- Ала Ви, чико, не умете да се играте!

Михајло Петровић истиче: „Лутка је главни јунак у чудесном свету којим је дете окружено, али и субјекат коме се дете подређује, као и субјекат подређен детету. Она је дететов саговорник и најинтимнији пријатељ. Све што може да се уклопи у дечју игру постаје *лутика*”. И велики Гете је говорио: „Лутка је за мене незамислив феномен”, а наш нобеловац Иво Андрић каже: „Луткарство иде уз богатство, оно му претходи и прати га до века” (Стојшић-Гашпаровски 2011: 8).

Лутикар је следећи важан елемент луткарства. Он је и редитељ, и креатор, и костимограф, и сценограф, и композитор, и глумац и организатор. Све остало је МАШТА.

Основни елементи луткарске представе су:

- лутке
- луткарски текст
- глумци (луткари)
- режија
- сценографија
- звучни и светлосни ефекти (Стојшић-Гашпаровски 2011).

Није наша намера да објашњавамо читаву проблематику луткарства у настави, које може имати итекако важно место, нарочито у настави српског језика у млађим разредима основне школе, већ да укажемо на методичке погодности коришћења луткарства у контексту ове теме – развоја социјално пожељног понашања ученика.

Прво, сам почетни корак у реализацији једне луткарске представе чија подлога могу бити књижевни текстови, који се обрађују на часу, али и други књижевни текстови, јесте израда лутки и сценографије. То је посао који тражи залагање и сарадњу свих актера (деце, учитеља и родитеља), међусобно уважавање и добру комуникацију, помагање и подршку, стрпљење и

истрајност, поштовање договора. Све су ово изузетно важне социјално пожељне вредности и понашања. Затим, подела текста и његово учење, пробе и на крају реализација представе развијају језичке компетенције деце (леп говор, дикција, интонација, јавни наступ), али и друге елементе који су битни и са аспекта наше теме (ослобађање страха, развијање позитивних моралних особина личности, брига о потребама других, другарство и пријатељство, реализовање заједничких пројеката, итд.).

С друге стране, лутка развија дечји активизам и уводи дете у велики свет стваралаштва у коме је оно главни актер, а не само неко ко се диви уметницима, научницима и другим ствараоцима. Исто тако, класична школа од ученика тражи меморисање и вербалну репродукцију запамћеног. Ако се сетимо старе кинеске изреке:

„Оно што ученици само чују – *заборављају*,
што чују и виде – *ћамће*,
а оно што ураде самостално – *науче*”

постаће нам јасно да примена сценске комуникације, која се остварује применом драматизација и луткарских представа, вишеструко доприноси осавременавању наставних активности.

Ефекти примене лутака и луткарства у настави и ваннаставним активностима су веома широки:

1. Планске, кратке луткарске импровизације могу бити осмишљене тако да дете подстакну на размишљање и решавање најразличитијих проблема у школи, породици, развојних дилема, вршњачких интеракција и сукоба итд., јер остављају директан траг у подсвести детета;
2. Ликови (било људски или животињски) који се у њима појављују могу бити карактеризирани тако да посредно развијају дечју моралну свест, постају идентификациони модели одређеног социјално пожељног понашања;
3. Градиво презентовано на овај начин не сврстава се у одређене предмете, већ се користи по потреби и тако упућује децу да сама повезују наставно градиво, предмете и области;
4. Луткарске представе омогућавају да ученици слободније изразе своје ставове, искажу идеје, уверења, без страха и баријера.

Овој области се мало пажње поклања и у наставним програмима, али и у курикулумима факултета који обучавају будуће учитеље. Луткарство је обавезни предмет у готово свим програмима за образовање васпитача, што значи да су све предности и васпитно-естетски потенцијали овог драмског израза препознати на нивоу предшколског васпитања, али занемарени на нивоу млађег школског образовања.

Зато није чудо што је примена лутке као медијума у настави ретка и ослоњена на мали број ентузијаста. Луткарство има неограничене могућности за примену и у настави и у ваннаставним активностима, али и као елемент активног слободног времена ученика.

Међутим, треба имати у виду да учитељ прво треба да стекне одређена знања о луткарству да би уопште могао да их примењује. Треба да зна како се и од чега лутке израђују. Затим, треба да познаје које врсте лутака постоје, како би се определио за *начин анимације* (одозго, одоздо или испред аниматора), на пример: *дводимензионалне лутке* (лутке сенке, лутке на штапу, папирне лутке) или *широдимензионалне лутке* (ручне – мањаска, чарапна лутка, гињол; на штапу – шопке, корнет, јавајке, вијетнамске водене; на концима – марионете и сицилијанке; гигантске, костим лутке; механичке лутке; лутке апсурда (асамблаж); трик лутке; лутке употребни предмети...).

Припрема учитеља који користи лутку и луткарску импровизацију на часу српског језика, али и на другим часовима, мора бити тако конципирана да се тачно зна када ће употреба лутке имати бољи ефекат од примене других наставних метода и средстава, те тако допринети бољем и бржем разумевању чињеница. Треба, такође, имати на уму да примењивати лутку и луткарство на часу у наставним активностима не значи *стилно, по сваку цену и у свим приликама*. То је *мера* коју треба имати на часу када се употребљавају било које наставне методе, активности и средства. Исто тако, када се на часу српског језика користи луткарска импровизација, било би пожељно користити више краћих импровизација. Њима треба изнети проблем, поставити његову суштину, а са децом тражити могућа решења. Такође, лутка може да предочи један проблем или његов аспект, а да, након тога, подстакне децу да траже нова решења. Ово је један од начина за примену стваралачке и проблемске наставе књижевности.

Припрема луткарских представа које ће се изводити на сцени и за потребе неких ваннаставних активности сасвим је другачији аспект овог истог проблема, који, такође, има своју изванредну примену. Организација таквих активности је нешто слободнија него што је то случај са наставним активностима.

Припрема за час на коме се користе лутке и луткарство. Примена овог начина рада подразумева другачији приступ и форму припреме у односу на класичну припрему за час. Форма припреме треба да садржи следеће елементе:

Општи део: предмет, циљ, облике рада, наставна средства, тип часа, корелацију и практичну примену.

Припремну фазу: у њој је описано оно што треба припремити пре почетка часа (материјал, сцена, параван, размештај клупа, пратећи материјал), али и дати упутства ученицима за све оно што треба одрадiti код куће.

Ток часа (сценарио): он, у зависности од типа часа, треба да пружи одговоре на питања: ШТА – КАКО – ЗАШТО – ЦИЉ.

Ток часа се даље дели на *слике*, које садрже:

- *Акустично-вербални сјој* (шта ко говори) и
- *Сценске активности и дојања* (радња која се врши, како и на који начин, гестови, мимика, итд.).

Лутке, односно ликови, уводе се на два начина: *јосредно*, када већ познате лутке причају и износе своје проблеме и авантуре и *нејосредно*, када се појављују самостално, износе свој проблем или решење или причају о неком другом лику (Стојшић-Гашпаровски 2011).

У *настави српској језика* лутка се може применити у следећим ситуацијама:

- развој моторике шаке при учењу почетног читања и писања,
- анализа текста кроз дијалог две лутке,
- анализа књижевних ликова и њихових карактера,
- обрада граматичких садржаја,
- драматизација текста,
- решавање најразличитијих конфликтних ситуација, итд.

Такође, лутка се може користити и у свим другим наставним предметима у млађим разредима основне школе (математика, природа и друштво, ликовна култура, музичка култура, физичко васпитање, грађанско васпитање, итд.).

Могућности примене луткарства и у различитим ваннаставним активностима су велике у млађим разредима основне школе (све васпитне активности и ситуације везане за деловање одељењског старешине; индивидуални рад са децом која имају проблеме у понашању и децом са посебним потребама, јер је уз помоћ лутке најлакше прићи таквој деци и на њих деловати; затим, различите секције, радионице, итд.)

У луткарским представама малим средствима се постиже велика изражајност, а луткарске „вратоломије” учитеља могу бити дубоко мисаоне и емотивне. Тако лутка, један од деци најпривлачнијих медија, директно и једноставно додирује сензибилитет детета. Није редак случај да тако унапред припремљене мале луткарске импровизације учитеља могу више допринети развоју детета него било који други медиј. Ова поетска игра у учионици чија је подлога књижевноуметнички текст и која је, посредством лутке, увучена у поетски имагинарни свет, враћа децу у стварност, обогаћену, оног тренутка када игра престане. Међутим, лутке не живе само у трајању игре.

Оне свој живот настављају у детету, његовом интимном свету, онолико снажно колико су на њега оставиле траг.

На крају, желимо да истакнемо да за примену лутки и луткарства у наставним и ваннаставним активностима није потребно имати позоришну салу у школи. Све је могуће извести у оквиру стандардне учионице користећи ормаре, параване, завесе, различите картоне и друге материјале који се налазе свуда око нас. За време часова ликовног могу се припремити лутке и сценографија, за време музичког музика, што је она истинска корелација међу предметима и уз мало маште и ентузијазма, а деца је имају на претек, представа је ту.

Примери наставне праксе у примени лутки и луткарства за развој социјално пожељног понашања ученика посредством наставе књижевности и млађим разредима основне школе. Луткарске импровизације учитељ може да искористи у најразличитијим васпитно-образовним ситуацијама које се често и не могу предвидети. У том смислу, треба ученике упознати са лутком/ луткама које ће бити коришћене у једној генерацији ученика, такозвана *одељењска лутка*. Њу учитељ бира заједно са ученицима, даје јој име, најбоље оно које нема у одељењу да не би било идентификације, одређује карактерне особине (најбоље је сталне). За те потребе најпрактичнија је гињол лутка, која може имати људски лик али не мора нужно.

Пример 1: Лутка као средство васпитног деловања. У једној генерацији ученика аутор овог текста је имао одељењску лутку која је носила име „Мирко”. Лутка је за време часова и на одморима стајала на ормару у учионици и „посматрала” шта ученици раде. Дакле, била је члан нашег колектива. „Консултована” је у разним ситуацијама као што су: недоношење домаћег задатка, прича за време часа, различити облици сукоба међу децом. Учитељ се повремено обраћао овој лутки тражећи „савет”, „решење” за неки проблем. Ако дете дође у школу нерасположено или се током наставе осећа узнемирено, уплашено, лутка ће много лакше и брже измамити дечји осмех, а у дијалогу са дететом, непосредно или посредно, открити проблем и помоћи његовом решавању. Деца имају поверења у лутку, њој могу све да кажу. Кроз лутку учитељ може изразити свој став посредно, а да деца то не схвате као директиву или наредбу.

Пример 2: Лутка као импровизација на часу проблемске наставе књижевности. У обради басне „Два јарца” Д. Обрадовића у првом разреду основне школе луткарска драматизација се може извести као начин увођења ученика у проблемску ситуацију.

Наиме, сав потребан материјал је један већи картон на коме се налазе нацртане две обале и између њих дрвно. Испод дрвна тече поток. Користе се дводимензионалне лутке на штапу на коме је залепљена слика јарца нацртана и изрезана од картона.

Представа је кратка, а пошто има само два лика учитељ може сам да је изведе. Драматична и комична ситуација ће додатно изазвати код деце позитивно расположење и увести их у проблемску ситуацију: *Зашио су ова два јарца настѝрадала?* Након што ученици открију могућа решења ове непријатне ситуације у коју су јарци запали због своје тврдоглавости, може се ићи корак даље. Прво, ученици могу да пробају да сами изведу драматизацију како би се заинтересовали за овај вид уметности и ослободили „страха” од наступа, затим могу створити и друге ситуације: *Шѝа се десило након ѝада у воду? Како су јарци моѝли да ѝосѝуѝе а да до ове сѝѝуације не дође? Шѝа бисѝе ви урадили на ѝиховом месѝу?...*

Ово је добар начин да деца усвоје поуке басне на практичном, очигледном и лично проживљеном примеру: „Од ината нема горег заната”, „Тврдоглавост све поквари” и друге. Ученици могу да сазнају да постоје друга и боља решења: попустљивост, разумевање, договор, које јесу својеврсне социјално пожељне вредности.

Пример 3: Луткарска драматизација – представа и социјално пожељно понашање ученика. Пример који је узет као подлога је поетски драмски текст који се обрађује у четвртом разреду „Чик, да погодите због чега су се посвађала два златна брата”, Д. Ерића (Прилог 1). Није узет читав текст, већ је сценарио прилагођен потребама конкретне представе којој је дат радни наслов „Два златна брата”. Овај одломак у себи садржи истакнуте социјално пожељне вредности као што су доброта, самилост, разумевање за туђе грешке, способност опраштања, итд.

Први корак је био направити сценографију и лутке. Сценографија је урађена од приручних материјала који нису захтевали нека посебна материјална улагања. За параване су искоришћени ормари у учионици и завесе. У изради сценографије и лутки заједнички су сарађивали учитељи и ђаци, али и родитељи, што је још један начин за развијање и изграђивање добрих односа, сарадње, помоћи, поверења, разумевања и других позитивних социјалних односа између деце, учитеља и родитеља. Сценографија и лутке су, на крају, изгледали као на Слици 1 (Прилог 2).

Током проба, које су трајале око две недеље, испољени су значајни видови сарадње, дружења, помоћи у исправљању грешака на сцени, добре комуникације међу децом у припреми реализације и тако даље. Исто тако, помоћ и сарадња при извођењу саме представе била је изузетна из разлога што је мало простора на импровизованој сцени, а велики број ликова. Такође, неки ликови су имали дуже секвенце, а с обзиром на то да су лутке на штапу, остали глумци/луткари су прискакали у помоћ придржавајући руку онима чија лутка стално стоји на сцени (писац), или чак седећи једни другима у крилу. Онда, замена ликова при наступу је извођена уз синхронизацију свих извођача. То се одлично могло видети при склоњеној завеси/паравану кад је

то премештање извођено врло прецизно, како би све текло изузетно континуирано (Слика 2, Прилог 2).

Задовољство и расположење које се види иза сцене је нескривено. Пошто се радило о ученицима 4. разреда основне школе, који се већ налазе у предпубертетском периоду, са почетном диференцијацијом полних карактеристика, нису били присутни никакви видови сукоба, подела и подвајања, иако су у реализацији представе учествовали и девојчице и дечасти. То су тако срдачни односи међу децом да је право задовољство гледати их како сарађују, друже се, воле једни друге.

Представа је изведена у оквиру пројекта сталног стручног усавршавања учитеља ОШ „Јован Јовановић Змај” у Свилајнцу. Прва представа је изведена сасвим нормално, иза паравана где се деца-глумци нису видели, а друга представа, након тога, изведена је са отвореном завесом, управо с циљем да се прикажу сви они облици социјално пожељног понашања који се дешавају међу децом посредством књижевноуметничког текста и драмских активности (Слика 3, Прилог 2).

ЗАКЉУЧАК

На крају, желимо да истакнемо да, поред сценског и књижевноуметничког доживљаја који представа пружа, сви припремни кораци и сама реализација представе је изванредно средство деловања у васпитне сврхе и сврху изградње личности ученика, посредством књижевности и сценске уметности.

Наравно, треба истаћи да није реално, није могуће, али није ни потребно, представу спремати за сваки час српског језика. Довољно је то урадити два до три пута у току године и ефекти ће бити одлични. Кратке луткарске импровизације могуће је чешће изводити, по потреби, а суштина свих ових активности је учинити наставу књижевности разноврсном и занимљивом ученицима, избацити шаблонизам и формализам који разара квалитет методичких поступања учитеља, а наставу чини досадном. Такође, ангажовање свих актера ће допринети једном општем активизму ученика на часу, али и у слободном времену, омогућиће и слабијим ученицима, као и деци са посебним потребама, да узму учешће и дају свој допринос заједничком пројекту што представља врхунски циљ сваке наставе. Игровност ових активности је посебно изражена што је деци нарочито блиско.

На крају, и родитељи ће бити јако заинтересовани да учествују у свему, да подрже своју децу, а наравно да освеже и слике свог детињства, тако да ће посредством ових активности бити остварени и многи циљеви и задаци васпитног рада школе.

Прилој 1: Сценарио реализоване луткарске представе.

Два златна брата

ЛИЦА: песник, дечак девојчица, мачка, Сунце, Месец, Планинка, оклагија, чича, баба

Сценарио према тексту Добрице Ерића „Чик, да погодите зашто су се посвађала два златна брата”

ПЕСНИК: Једном Сунце, око подне,
шепурећи се на врху родне крушке,
виде како дечица провлаче танке
ражане сламке између оних жутих летвица,
и... док жедан бумбар шара златну тишину
око бунара – сркућу млеко из млекара...

ДЕЧАК: Их, то су трице!

ДЕВОЈЧИЦА: То је бар лако.

МАЧКА: Ја сам пила сто пута тако!

ПЕСНИК: И чим је то Сунце видело,
то се њему страшно свидело.
И оно поче децу да пеца
својим жарким мушицама
по образима и ручицама...
све док нису побегла деца.
И онда, срећно што је дознало
тајну, пружи жедне и дрске
(Сунце прилази млекару са цевчицом и пије)
зраке у млекар, кроз лишће меко
и замочи их радознано
у једну плаву шерпу са млеком.
Па се намести још удобније
и поче слатко млеко да пије.

ДЕВОЈЧИЦА: Ооохооо! Види ти њега само!

ДЕЧАК: А после сви ми испаштамо.

МАЧКА: О-хо-хо, види ти њега само.
А после, после... ми испаштамо!

ПЕСНИК: Подне је давно с крушке опало.
Грлица предвечерја у житу грче.
А Сунашцу се млеко допало,
па само трепће и срче ли срче...

МАЧКА: Па ја чујем... да нешто срче.

ДЕЧАК И ДЕВОЈЧИЦА: И ја! И ја!

ПЕСНИК: И рани Месећ подиже главу
из булке, ко из златне колевке;
Угледа Сунце и шерпу плаву,
па и он пружи сребрне цевке.
(Месећ почне да пије млеко)

МАЧКА: Па и он поче млеко да срче.

ПЕСНИК: И дан ко плод с крушке опаде.
Грлица вечери у житу грче.
И Месецу се млеко допаде,
па и он поче слатко да срче.

ДЕЧАК: Види, види те безобразне...

ДЕВОЈЧИЦА: Остаће све шерпе празне!

МАЧКА: (поскакује)
И тако су они сркали
док су около хрчци хркали
и зрикавци травке стругали
и њима се кришом ругали...

ПЕСНИК: Једна бака бану с вретеном...

БАБА: (гледа Сунце и Месећ)
Чича! Чича! Дај брзо пушку
да видиш чудо невиђено:
два неваљалца обрала крушку,
па се прикрала млекару, деко
и попише нам врагови млеко!

ЧИЧА: (бане и застане)
Шта си рекла, враг ти твој ћаћа,
па то су златна небеска браћа!

БАБА: Све ти цаба...

ЧИЧА: Ћути, баба!

БАБА: Откуд оба у исто доба!? (баба и деда одлазе)

ПЕСНИК: Већ први свитац пали пшенично
поље, где плаве грлице грчу,
а златна браћа наизменично
само трепћу и срчу ли срчу...

МАЧКА: (поскакује около)
Ја чујем... срче... а мислим... грче...
Они пију... а сви нас бију...

СУНЦЕ: Једно је звонце ћуткало попце
и једно куче негде лајало.
И да та шерпа беше чаробна,
и то би вече сву ноћ трајало.
Али то беше обична плава
шерпа за бело млеко од крава,
и тако, пре него што преста
та лепа игра – млека неста.

МАЧКА: Млека нестаде, игра престаде!
Млекца нестаде, игра престаде!

ПЕСНИК: Сунце сиђе још мало ниже
а његов брат истеже врат.
Споречкаше се покошкаше
и шерпу плаву оборише.
(тресак посуђа)
И тад Планинка бану на врата...

ПЛАНИНКА: (појави се и гледа)

МАЧКА: И тад Планинка бану на врата
и виде како два златна брата
на зањиханој гранчици јашу...

ПЛАНИНКА: Шта ћете ту, богу вам вашу!

МЕСЕЦ: Ја... овај... ја... ја... хоћу рећи...
нисам ни пио... ни оборио...

СУНЦЕ: Јеси, јеси... смем да се... овај...
ти си и мене наговорио!

МЕСЕЦ: И јој, што лажеш!

СУНЦЕ: Шта, шта то кажеш?

МЕСЕЦ: Лажеш, мајке ми!

СУНЦЕ: Ко? Ја! Ти лажеш!

ПЛАНИНКА: Сваког дана ви, неваљалци,
обигравате око тарабе.

Лажете оба, ко неки врапци,
и ја испљесках децу за цабе!

ДЕЧАК: Ето ти, видиш! На правди бога!

ДЕВОЈЧИЦА: Ми испаштамо, а они пију!

МАЧКА: И шта је после било?

ПЕСНИК: Питајте једну оклагију?

МАЧКА И ДЕЦА: О оклагијо, о Пелагијо,
ти се кријеш у тамном кутку,
реци нам, реци, добро испеци,
шта је све било у том тренутку?

ОКЛАГИЈА: (појављује се и посрће)
Ту сам ја, ту сам, незвани гости,
ал, нисам више на дужности.
Ја сам вам, моји цветови златни,
Ја сам од тада инвалид ратни!

ПЕСНИК: Е, због тог рата, два златна брата
беру лишће и звезде круне
те један другом изворе круне.
И од тог данца та два близанца
што се целом свету јављају –
један другог поздрављају
А кад их жеђ, као коприва,
ожари изнад пшеничних њива,
опет они, о опет они
ко надувени златни балони
са кићанкама чудесних шара
поцупкују и попљуцкују
по дрвећу око млекара
и обојици, ко златне жице –
расту ли расту – зазубице!

СВИ: Зује пчелице, цвркућу птице,
цветају свици око живице...
а наше непце жари и пецка
једна жеђ стара, око млекара,
па нам свима, ко златне жице,
расту и расту – зазубице.

Прилој 2: Фотографије реализоване луткарске представе.

Слика 1: Сценографија и лутке за представу.

Слика 2: Сарадња на сцени.

Слика 3: Представа без завеса-паравана.

ЛИТЕРАТУРА

- Бојовић (2008): Душица Бојовић, *Више од игре* (драмски метод у раду са децом), Београд: Креативни центар.
- Бокшан-Танурџић (2001): Зора Бокшан-Танурџић, *Од игре до изорнице*, Београд: Креативни центар.
- Илић (2006): Павле Илић, *Српски језик и књижевности у наставној теорији и пракси: методика наставе*, Нови Сад: Змај.
- Марковић (2008): Снежана Марковић, Два Бранка и један месец или Поредбени приступ у тумачењу књижевног лика у четвртог разреда основне школе, у: Т. Росић (ур.), *Књижевности за децу у науци и настави*, Јагодина: Педагошки факултет у Јагодина, 499–506.
- Милинковић, Стакић (2012): Миомир Милинковић, Маријана Стакић, Васпитно-образовна функција књижевног дела у традиционалној и савременој настави, у: *Школа као чинилац развоја националној и културној идентичности и европских вредности*, Јагодина: Педагошки факултет у Јагодина, 327–332.
- Миловановић (2003): Ана Миловановић, *Антологија луткарских спектаклова са ЛУТКЕФ-а са уводом у луткарску драматургију*, Београд: Креативни центар.
- Речник књижевних термина* (1985): Београд: Нолит.
- Стојшић-Гашпаровски (2011): Вера Стојшић-Гашпаровски, *Луткарство у настави и ваннаставним активностима* (материјал за семинар), Београд: МПС и ЗУОВ, 355/2011.

Nenad R. Stojković
Elementary school "Jovan Jovanović Zmaj"
Svilajnac

DRAMA AND PUPPETRY IN TEACHING AND IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES AS AN ELEMENT OF EDUCATIONAL EFFECT ON LOWER ELEMENTARY STUDENTS

Summary: The paper deals with the possibilities of using drama and puppetry in teaching and in extracurricular activities with the purpose of developing lower elementary students' socially desirable behavior. Contemporary methods of teaching literature are based on immanent analysis of literary works and on the typical features of a text itself. Drama and puppetry as a form of teaching (and extracurricular) activities offer numerous possibilities for the analysis of a text and have important educational effects on students. From the point of view of the development of socially desirable behavior, this teaching method encourages students' self-confidence and positive self-concept, imagination, empathy, tolerance, cooperation, creative problem-solving, humor, expressing emotions, relaxing, self-control and self-discipline, confidence, social awareness, building personal values, both moral and esthetic.

Key words: drama and puppetry, teaching and extracurricular activities, educational effects, students, lower elementary grades.